

HILARIUS MÁSODIK HIMNUSZA *DE RESURRECTIONE CARNIS* – A TEST FELTÁMADÁSÁRÓL

ADAMIK TAMÁS

A második himnuszt *De resurrectione carnis*, „A test feltámadásáról” címen közli és tárgyalja Buzna Viktor, és a bevezetésében tüstént megállapítja: „Ezt az igen szép verset Hilarius szíve mélyéből hozta elő, és a legbensőségesebb művészettel alkotta meg. Nem a jámbor hívőnek, nem a jól reménykedőnek, hanem az ujjongó léleknek az érzései látszanak magasabbra emelkedni, mintegy kitörni Hilarius ezen versében, aki újjá születve a keresztségben, örvendezik, hogy Krisztusban végtelen javakat talált, és írásaiban igen gyakran boldogan tesz erről tanúságot.”¹ A *De Trinitate* (A Szentháromságról) című művének első könyvében ugyanis ugyanazt, amit ebben a versében fogalmaz meg, áhítatosan és eredeti módon így körvonalazza: „Értelmem a természetes érzékelés megértésén túlra hatol, és többet elárul Istenről, mint amire vállalkozott. Teremtőjét ugyanis Istennek mondja az Istentől, Ige-Istennek, aki az Istennél van.”² Ez a himnusz is *abecedarium*. Míg azonban az első himnuszának a vége hiányzik, a *T* betűnél szakadt félbe, e másodiknak az elejét nélkülözzük: az *F* betűvel kezdődik a ránk maradt része, és 18 kétsoros versszakból, azaz 36 sorból épül fel.

A MÁSODIK HIMNUSZ FELÉPÍTÉSE

Ez a 18 kétsoros versszakból álló csonka himnusz két egyenlő részre oszlik. Az 1. rész az első kilenc versszakot foglalja magában, az *F*-fel kezdődő versszaktól az *O*-val kezdődő versszakig bezárólag, tehát a himnusz első 18 sorát (az *F*–*O*-versszakokat).

¹ Buzna: *De hymnis Sancti Hilarii ...*, 51: *Pulcherrimum hoc carmen ex ipsis animi sui penetralibus petatum simul dixerim atque etiam ex intimo depromptum artificio. Non pie credentis, non bene sperantis, sed iubilantis animi sensus videntur hoc carmine et altius assurgere et quasi irrupere Hilarii, qui renatus in baptisate infinita se in Christo invenisse bona laetatur et in scriptis suis saepenumero lubens testatur.*

² Uo., 52: *In primo quidem De Trinitate libro (p. 2. 3) eadem ipsa, quae carmine hoc complectitur, pie et ingenue simul hunc in modum profitetur: »Proficit mens ultra naturalis sensus intelligentiam, et plus de deo, quam opinabatur, edocetur. Creatorem enim suum deum ex deo discit, verbum deum et apud deum...*

A 2. rész pedig a himnusz második felét öleli fel, tehát szintén kilenc versszakot, a P-vel kezdődő versszaktól az utolsó versszakig, a Z-ig tartó részt (a P–Z versszakokat). Mint az alábbiakból kitűnik, mindkét rész gondolatmenete három kisebb tagból épül fel.

Az első rész Jézus Krisztus szenvedéséről, kereszthaláláról és feltámadásáról szól, és három tagból áll:

1. Az 1–3. versszakban a költő a megszemélyesített Halált szólítja meg. Kijelenti, hogy rászedte a Halált a testet öltött Ige; amikor ugyanis a Halál látta Jézus Krisztus szörnyű kereszthalálát, örvendezett, mert azt hitte, hogy Jézus Krisztus meghalt (F–H versszak). A himnusz latin szövegét Buzna kiadásából közöljük,³ de tekintettel vagyunk Feder kiadására is.⁴ Magyar szövege saját fordításunk:

*Fefellit saevam verbum factum te caro,
deique tota vivi in corpus irruis.*

*Gaudes, pendentem cernis ligno cum crucis,
tibi que membra fixa clavis vindicas.*

*Hanc sumis ante pompam tanti praelii
sputus, flagella, ictus quassae harundinis.*

Az igévé vált hús, te vad, hát rászedett,
ki élő Isten-testre rútol rárohansz.

Örülsz: Krisztust kereszten függni láthatod,
magadnak kéred szöggel átvert tagjait.

Megnyerted ezt a pompás, véres nagy csatát,
korbácsütést, köpést, nádszál-szurkálgatást.

2. A 4–6. versszakokból kiderül, hogy győztesként vonul el a kereszten szörnyű halált halt Krisztus, mert feltámadásával bizonyítja, hogy az alvilágban őt legyőzni nem lehet. Feltámadásával ugyanis megdöntötte a halál uralmát és birodalmát (I–L versszak).

*Ibat triumpho, morte absumta, mors, tua,
deus inferno vinci regno nesciens.*

*Kandens frigescit stagnum pallidae Stygis
rigensque nescit Flegethon se fervere.*

³ Uo., 52–53.

⁴ Feder: S. Hilarii episcopi Pictaviensis Opera, 212–214.

*Lux orta vastae nocti splendet inferum;
tremet et alti custos saevus Tartari.*

Győztesként távozott, győzvény haláلودon,
Halál. Istent legyőzni nem lehet, pokol!

Sápadt Styx forró nedve egyre hűldögél,
dermesztő Phlegethón hideg, és nem hevül.

A fény felkél és felragyog az alvilág,
s remeg mély Tartarosznak őre, sápadoz.

3. A 7–9. versszakokban feltárul Krisztus feltámadásának következménye: az ember teste és lelke is halhatatlan lesz, mert Krisztus megtestesülése és feltámadása eredményeképpen az emberi test egybenőtt Istennel (N–O versszak):

*Mors, te peremptam sentis lege cum tua,
deum cum cernis subdedisse te tibi.*

*Non est caducum corpus istud, quod tenes,
nullumque in illo ius habet corruptio.*

*Omnis te vincit carnis nostrae infirmitas;
natura carnis est connata cum deo.*

Halál, érzed, hogy véged, s törvényed halott,
látván, hogy Isten tenmagad alá vetett?

Nem múlandó a test, melyet te birtokolsz,
a pusztulásnak ahhoz már nincsen joga.

Legyőzött téged testünk gyengesége már;
húsunk természetét igényli Istenünk.

A második rész az emberi lélek, közelebbről a költő Hilarius lelkének halhatatlanságát hirdeti, szintén három részben:

1. A 10–12. versszakokban a költő lelke (*anima*) ujjong, mert a keresztség által újjászületett az ember: teste és lelke halhatatlanná vált, Istenhez kapcsolódott; jelen esetben Hilarius teste és lelke, hiszen a keresztség szentsége halhatatlanná tette (P–R versszak):

*Per hanc in altos scandam laeta cum meo
caelos resurgens glorioso corpore.*

*Quantis fidelis spebus Christum credidi,
in se qui natus me per carnem suscipit!*

*Renata sum – o vitae laetae exordia!
novisque vivo christiana legibus.*

Magas mennybe felhágok én már boldogan
magasztos testemmel, feltámadás után.

Milyen reménnyel áldom én a Krisztusom,
ki megszületve engem a testébe vett!

Újjá születtem, ó, boldogság kezdete,
új törvényekkel élek itt kereszt alatt.

2. Az 13–15. versszakokban felfedi ujjongásának okát: megszűnt a halálfélelem; örömmel fogadja a patriárka a mennyben, és boldog, mert feltámadás után az égben Isten jobbjára felül ülhet (S–X versszak):

*Sanctis perenne munus praestat hoc dei,
conformi secum vivant post haec corpore.*

*Terror recedat mortis tandem, Mors, tuae,
sinu me laetam patriarcha suscipit.*

*Vivam locata post haec in caelestibus,
dei sedere carnem certa a dexteris.*

Örök jutalmul adja ezt az Istenünk
nekünk, szenteknek: véle egy vagyunk.

Pusztuljon már halálfélelmed, torz Halál,
hiszen vidáman vesz karjára ősatyánk.

Ezentúl már egekben élek én; helyem
Isten jobbján lesz, testem is velem.

3. Végül a 3. részben, a 16–18. versszakban következik a befejezés: feltámadva boldogan énekel majd együtt az angyalok kórusával, a sátán pedig irigykedve nézi, mert nem sikerült rászednie (Y–Z versszak):

*Xriste, reversus caelos victor in tuos
memento carnis, in qua natus es, meae.*

*Ymnos perennes angelorum cum choris
in hoc resurgens laeta psallam corpore.*

*Zelavit olim me in morte satanas,
regnantem cernat tecum totis saeculis.*

Krisztus, egedbe visszatérve győztesen,
gondolj testemre, hisz tiéd is szenvedett.

Angyalkórusban himnuszt zengek, folytonost,
saját testemben feltámadva ékesen.

Halálomkor megkapni sátánunk akart,
most nézhet: itt uralmam Véled végtelen.

A második himnusz felépítését tehát kettős párhuzamosság jellemezi: versszakai két azonos hosszúságú és metrumú sorokból épülnek fel, s maga a himnusz két egyenlő részre oszlik. A két fő rész mindegyike három azonos hosszúságú részre tagolódik.

A MÁSODIK HIMNUSZ TEOLÓGIÁJA

A második himnusz azzal kezdődik, hogy Jézus Krisztus, a testet öltött Isten rászedte a halált azáltal, hogy bár szenvedett és meghalt a kereszten, feltámadt. A rászedés, a becsapás oka abban rejlett, hogy a Halál csak embernek, vagyis halandónak tekintette Jézus Krisztust. Jézus azonban valóságos Isten és valóságos ember: a halálból feltámadt. Feltámadásával diadalmaskodott a halálon. Istenségének bizonyítéka feltámadása, és ez kereszténységünk záloga is. Ezt látva, a Halál megrémült. Az alvilág folyói is megrémülnek, a hideg Styx megdermedt, a tüzes Phlegethón lehűlt; sötétségeit pedig bevilágította Krisztus isteni fénye. A Halál döbbenten látja, hogy a test nem pusztuló, tehát a pusztulásnak nincs többé joga hozzá, mert az emberi gyengeség legyőzte. A halál legyőzésének hatóoka az, hogy Jézus Krisztus feltámadt a halottaiból. Azzal, hogy az emberi testet felvette (*natus per carnem*), engem, az embert önmagába fölvelt (*me in se suscipit*), újjá születtem, új életet kezdtem. Ez az újjászületés a keresztség által következik be: *ex baptismo*. A kereszténység első századaiban a keresztények meg voltak győződve, hogy keresztség által beavatást nyertek Krisztus testének misztériumába: *sacramento corporis Christi initiarentur* – írja Buzna,⁵ aki szintén biztos abban, hogy itt a keresztelés szentségéről

⁵ Buzna: De hymnis Sancti Hilarii..., 57.

énekel Hilarius. Ezt írja ugyanis: „Mindenekelőtt semmi kétségem nincs afelől, hogy Hilarius ezt a himnuszt a keresztelkedők ünnepélyes szertartására szerezte. Ezt a következő verssorok is nyilvánvalóvá teszik: *Renata sum – o vitae laetae exordia! / – novisque vivo christiana legibus*. „Újjá születtem, ó, boldogság kezdete, / új törvényekkel élek itt kereszt alatt.”⁶

A *Renata sum – o vitae laetae exordia* (21) sor *renata sum* kijelentése sok vitát váltott ki az utóbbi két évszázadban. Franciscus Gamurrini ezt írja róla: „A másik két ránk maradt vers közül az első, amely egy frissen megkeresztelkedett nőtől származik, örömről tudósít: ‘Újjá születtem, ó, boldogság kezdete, / új törvényekkel élek itt kereszt alatt.’ Krisztusnak a feltámadása által legyőzött halálát és magát a feltámadást énekel meg ez a nő, nem hideg és nehézkes nyelven, mint Hilarius, hanem hevesen és áradóan, szinte a szent istenségtől elragadtatva.”⁷ Dreves már a nő nevére is következtetett: szerinte Florentia volt ez a nő, akit Venantius Fortunatus *Vitája* szerint Hilarius Szeleukiában megkeresztelt, s a hölgy ettől kezdve atyjaként tisztelte Hilariust, és követte őt Poitiers-be is.⁸ Schanz átvette ezt a véleményt, és kiemelte e vers nőies hangnemét.⁹ E véleményeket cáfolja Buzna, aki szerint nem nőről van itt szó, hanem a nőnemű emberi lélekről (*anima*). Ezt írja ugyanis: „Én bizony nem gondolnám, hogy ez a vers valamiféle nőtől származik, hanem olyan lélektől, amely a keresztségtől most született újjá, és az eljövendő dicsőség reményében felemelkedik, amelyet neki a halálon győzedelmeskedő és a halottaiból föltámadó Krisztus biztosan megígér.”¹⁰ Tehát a *renata* arra az emberi lélekre vonatkozik, amely a keresztségtől éppen most született újjá: *anima ex baptismo nunc renata*. Később Dreves is megváltoztatta fenti véleményét, s ez utóbbi értelmezést fogadta el.¹¹ Charles Kannengiesser a *renata sum* kifejezést így kommentálja: „a saját győzelmét ünnepli a halálon, újjászületését Krisztusban, és azon meggyőződését, hogy egyszer majd részt vesz ezen utóbbi égi dicsőségében. Ki beszél így? Egy nő (Gamurrini, Duchesne, Colombo, Schanz, Morrica), Abra, Hilarius saját lánya

⁶ Uo., 57: „Nullum imprimis, mihi est dubium, quin hymnus hic ad caerimoniam solemnem baptizandorum fuerit a Hilario compositus, quod etiam versus, qui sequuntur, planum faciunt: „Renata sum – o vitae laetae exordia! – novisque vivo christiana legibus.”

⁷ S. Hilarii Tractatus de Mysteriis et Hymni..., XVIII: „Ex reliquis duobus hymnis primus a quadam neophita, laetitiam denunciat: Renata sum, o vitae – Laetae exordia! / Novis quae vivo – Christiana legibus. Mortem Christi resurrectione victam ac resurrectionis fidem canit ipsa non frigido laboriosoque ut Hilarius eloquio, sed fervido et soluto, prope excitata numine sacro.”

⁸ Dreves: Das Hymnenbuch des hl. Hilarius, 364.

⁹ Schanz: Geschichte der römischen Literatur, 205.

¹⁰ Buzna: De hymnis Sancti Hilarii..., 60: „Equidem non feminae cuiusdam carmen hoc esse putarim, sed animae ex baptismo nunc renatae atque in spem futurae illius gloriae se erigentis, quae sibi a Christo, de morte triumphante atque a mortuis resurgente, certa promittitur.”

¹¹ Uo., 60.

(Mason), a keresztény lélek (Mason, Dreves, Meyer, Bardenhewer, Labriolle, Buzna, Myers, etc) vagy maga Hilarius = *mens* (Pellegrino)?”¹²

Buzna e himnusz esetében is Hilarius egyéb műveiből vett párhuzamokkal bizonyítja, hogy a 2. himnusz szerzője is, minden kétséget kizárva, Hilarius.¹³ Sok példájából csak kettőt emelek ki, mert igen jellegzetesnek tartom őket. Az első párhuzam rögtön az F betűvel kezdődő disztichonnal kapcsolatos:

*Fefellit saevam verbum factum te caro,
deique tota vivi in corpus irruis.*

Az igévé vált hús, te vad, hát rászedett,
ki élő Isten-testre rútol rárohansz.

Az első versszak egy két tagmondatból álló összetett mondat. Az első tagmondat alanya a *caro*, ‘hús,’ ‘test.’ Ennek van egy értelmezője: *verbum factum*, ‘igévé vált.’ A mondat alanya tehát a *verbum factum caro*, ‘az igévé vált test.’ Állítmánya a *fefellit*, ‘rászedett.’ Tárnya pedig a *saevam... te*, ‘téged, te vad,’ ti. a halál. A szövegösszefüggésből ugyanis egyértelmű, hogy a *saevam* megszólítás a *Mortemre*, a megszemélyesített Halálra vonatkozik. A második tagmondatot a *que*, ‘és’ kapcsolatos kötőszó vezeti be. Alanya a *tota*, ‘teljes egészében,’ állítmánya az *irruis*, ‘rárohansz,’ tárgy pedig a *dei... vivi in corpus*, ‘az élő Isten testére.’ Buzna Viktor a *De Trinitate* 10. könyvében megtalálta e részlet párhuzamát, mely így hangzik: *Passus quidem Dominus Jesus Christus, dum caeditur, dum suspenditur, dum crucifigitur, dum moritur, sed in corpus domini irruens passio.*¹⁴ A két latin szöveg második felében a téma azonosságán kívül szó szerinti egyezés is megfigyelhető: *in corpus irruis – in corpus... irruens.*

A második párhuzam pedig a Q betűvel kezdődő disztichonban található:

*Quantis fidelis spebus Christum credidi,
In se qui natus me per carnem suscipit!*

Milyen reménnyel áldom én a Krisztusom,
ki megszületve engem a testébe vett.

¹² Kannengiesser: S. Hilaire de Poitiers, 488: „*Renata sum*, célèbre sa propre victoire sur la mort, sa nouvelle naissance dans le Christ et sa certitude de participer un jour à la gloire céleste de ce dernier. Qui parle ainsi? Une femme (Gamurrini, Duchesne, Colombo, Schanz, Moricca), l’âme chrétienne (Mason, Dreves, Meyer, Bardenhewer, Labriolle, Buzna, Myers, etc) ou Hilaire lui-même = *mens* (Pellegrino)?”

¹³ Buzna: *De hymnis Sancti Hilarii...*, 54–63.

¹⁴ Uo., 54. oldal, 1. lábjegyzet.

Hilarius latin nyelvének egyik feltűnő sajátossága, hogy a *spes*, *ei, f.*, ‘remény’ jelentésű főnevet szereti többes számban használni – mondja Buzna. Ennek szemléltetésére a következő példákat közli:

Trin. I. 3. A: *spebus suis*;

Trin. XI, 71 A: *humanis suis spebus*;

Trin. XII, 72 B: *incertis... otiosis... spebus*;

In Ps. LXII, 157 C: *Non enim haec spebus nostris*.

Feltűnő az a mód, ahogyan Buzna felhívja a figyelmet a *spebus* többes számú alak gyakori használatára. Ezt írja ugyanis: „Hilariani imprimis sermonis proprium est istud: *spebus*.” – „A hilariusi stílus feltűnő sajátossága ez a *spebus*.” S utána a pontos lelőhely megadásával közöl további négy *spebus*. A felvezető mondat is és a kiragadott példák is azt sugallják az olvasóknak, mintha Hilarius mechanikusan vonzódná *spebus* többes számú dativusi vagy ablativusi esethez. Ha viszont megnézzük, hogy Hilarius milyen szövegkörnyezetben alkalmazza például a *spebus suis* fordulatot, akkor kiderül, hogy az igen fontos mondanivalót hordoz. A *spebus suis* a *De Trinitate* I. könyvének 14. fejezetében szerepel a következő mondatban: „In hoc ergo consocio securitatis suae otio mens *spebus suis* laeta requieverat: intercessionem mortis hujus usque eo non metuens, ut etiam reputaret in vitam aeternitatis.”¹⁵ – „Így hát saját biztonságának ebben a békéjében bízva az értelem a saját reményeinek örülve megnyugodott: oly mértékben nem félt a halál közbejöttétől, hogy még az örök életre is számított.” Az idézett mondat vezeti be azt a 14. fejezetet, amely a *Patrologia Latina*ban ezt a címet viseli: *Christi fides et mortis metum et vitae tollit taedium*.¹⁶ – „Krisztus hite a halálfélelmet is és az életunalmat is megszünteti.” Ez a *spebus suis* tehát, ha visszahelyezzük eredeti szövegkörnyezetébe, igen fontos funkciót tölt be: a keresztény hitrendszerben a remények sokasága még a halál elviselését is vidámmá teszi, mert ha földi életünkben keresztény módon élünk, akkor több okból is remélhetjük az örök boldogságot, amelyről e himnusz utolsó két versszaka szól:

*Ymnos perennes angelorum cum choris
in hoc resurgens laeta psallam corpore.*

*Zelavit olim me in morte satanas,
regnantem cernat tecum totis saeculis.*

Angyalkórusban himnuszt zengek, folytonost,
saját testemben feltámadva ékesen.

Halálomkor megkapni sátánunk akart,
most nézhet: itt uralmam Véled végtelen.

¹⁵ *Patrologia Latina* X, 56A.

¹⁶ Uo., 55C.

E két utolsó versszak szerint a keresztények remélhetik, hogy feltámad a testük, hogy az égben az üdvözültek kórusában himnuszt énekelhetnek, hogy Krisztussal együtt uralkodhatnak. Tehát a *spebus* többes szám helyénvaló, mert több mindent remélhet a keresztény ember, ha igazán bízik Krisztusban, és tanításai szerint akarja leélni életét.

A MÁSODIK HIMNUSZ VERSELÉSE

Versformája *iambicus senarius* vagy *iambicus trimeter*; a sorokat *caesura semiquinaria* vagy *pentemimera* tagolja az ötödik félláb után; a latin és görög elnevezése erre utal. A csonka himnusz tehát 36 jambikus verssorból épül fel; de Buzna szerint ritmikus versnek is tekinthető.¹⁷ Szemben az első himnusszal, amely szabadosságaival bosszantja a kritikusokat, ez a himnusz versformájának szabályos és csiszolt áradásával gyönyörködteti őket. Buzna ezt így fejezi ki: „olyan gondossággal vannak összefűzve, hogy alig találsz bennük valami hibát.”¹⁸ „Háromszor alkalmaz hiátust, hétszer pedig nem, ahogy Mayer megállapítja,¹⁹ hatszor szerkeszt elíziót; mindig és változatlanul a harmadik lábban alkalmaz caesurát, a szavak ütemét természetes módon mindig a lábak emelkedésében helyezi el (néhány jambus kivételével, többnyire az első verssorokban); kellemesen és könnyedén árad a vers.”²⁰

A második himnusz esetében is feltehetjük a kérdést: mi indította Hilariust arra, hogy éppen a jambikus senariust válassza e himnuszának versformájaként? Mintát erre csak a klasszikus római költészetben találhatott. De melyik az a római költő, aki jambikus senariusban írt verseket? Horatius alkalmazta ugyan epodosaiban a jambikus senariust, de csak epodosainak első sorában. Egyedül Catullus az a római költő, aki jambikus senariusban három verset is írt: a 4., a 29. és az 52. carment. A 4. carmenben Catullus Bithyniából hajóval való hazautazásának történetét meséli el, s egyben annak a hajónak a sorsát is, amellyel hazatért. A 29. és az 52. carmenben Iulius Caesart és züllött hadvezéreit támadja, és durva szitokszavakkal gyalázza. Quintilianus a római költőket értékelve az *Institutio oratoria* (*Szónoklattan*) című művében Catullusról ennyit mond: „A iambosz önálló versformaként nem lett népszerű a rómaiak körében, inkább csak más versmértékekkel együtt használták: a vele járó maró gúny megvan Catullusnál, Bibaculusnál és Horatiusnál, ez utóbbinál a iambosz egy epódosszal váltakozik” (10, 1, 96).²¹ Kissé korábban

¹⁷ Buzna: *De hymnis Sancti Hilarii...*, 63.

¹⁸ Uo.: „tantaque sunt contexti diligentia, ut vix unum alterumve eis deprehendas vitium.”

¹⁹ Meyer: *Die drei arezzaner Hymnen des Hilarius*, 409.

²⁰ Uo.: „Ter hiatus adhibitus, septies et non, ut Meyer invenit, sexties elisio posita; – semper et constanter in pede tertio caesura servata, ictuque verborum natura dato semper in elevatione pedum posito (exceptis aliquibus iambis iisque primis versuum) iucunde simul facileque volvitur carmen.”

²¹ Quintilianus: *Szónoklattan*, 871.

azt is megmagyarázza, miért alkalmas a iambus versláb támadásra: „A keményebb helyeket leginkább a jambusok emelik ki, nemcsak azért, mert csak két szótagból állnak, s emiatt gyakoribb bennük a lüktetés, s ez ellentéte a nyugodtságnak, hanem mert minden lábban emelkednek is, ezért jobbak a choreusoknál, amelyek hosszúból rövidere ereszkednek alá.” (9, 4, 136).²² Idéz is Catullustól: „Nyers és sértő részek, ahogy mondtam, még versben is jambusokban grasszálnak: »Ki tudja nézni ezt, ki tudja tűrni is, / ha nem ripők, falánk s szerencsekergető«” (9, 4, 141).²³ Egyébként a támadó versekben a megtámadott személy megszólítása strukturálisan igen fontos szerepet játszik. A „megszólítás” feltűnően megmutatkozik mind Catullus említett verseiben, mind Hilarius második himnuszában első felében, amelyben a Halált „támadja”, akit Jézus Krisztus a feltámadásával rászédett.

Létezik azonban egy népies műfaj is, a *mimus*, amelynek Caesar korában létrejött irodalmi változata is; ez a császárkor évszázadaiban is élő színházi műfaj maradt. Diomedes grammatikus a Kr.u. IV. század második felében így határozza meg: „A mimus mindenféle beszéd, mozgás vagy cselekmény – akár csúnya, akár nem – tiszteletlen és pajzán utánzása; a görögök így határozták meg: a mimus az élet utánzása, amely a megengedett és meg nem engedett dolgokat egyaránt felöleli.”²⁴ A kor két leghíresebb mimusszerzője D. Laberius és Publilius Syrus voltak. D. Laberius Caesar kérésére előadóként is színpadra lépett, és versenyre kelt ifjabb kortársával, Publilius Syruszal. Publilius Syrusnak egysoros szentenciáiból mintegy 700 darabot őrzött meg a szöveghagyomány, s ezeknek versformája jambikus senarius ugyanúgy, mint Hilarius második himnuszának.²⁵ Ennek alapján feltételezhetjük, hogy Catulluson kívül a római irodalmi mimus is hathatott Hilariusra.

Jacques Fontaine szerint szép lírai a témája ennek a himnusznak, amennyiben első fele az antik győzelmi énekhez (*epinikion*) hasonló: azon győzelem festése, amelyet az isteni hős aratott a halál felett. Jézus Krisztus halál feletti győzelmének leírása Szent Pál ezen kijelentésére alapozódhat: „Amikor pedig ez a romlandó test romolhatatlanságba öltözik, és ez a halandó halhatatlanságba, akkor beteljesedik az ige, amely írva van: »Elnyelte a halált a diadal.« Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?” (1Kor 15,55)²⁶ A második része viszont átalakul párbeszéddé a keresztény lélek és a halál között, majd a lélek és Krisztus között.²⁷ Hilarius hite itt a saját szavát átadja a léleknek, amely képes mindenkit megszólítani. „Mély értelmű ujjongás ez: lángoló reménykedés a feltámadásban: végleges felemelkedés Krisztushoz, olyan nyelven kifejezve, amely nemesen egyszerű: igazi keresztény klasszicizmus.”²⁸

²² Uo., 643–644.

²³ Uo., 644. Erről részletesebben lásd: Adamik: *Vocabulary of Catullus' Poems*, 321–325.

²⁴ *Grammatici Latini* III, 490.

²⁵ Adamik: *Római irodalom ...* 224.

²⁶ Fontaine: *Naissance de la poésie dans l'occident chrétien*, 91.

²⁷ Uo., 92.

²⁸ Uo.: „L'allégresse profonde, l'ardeur de l'espérance professée en la résurrection, l'élévation finale au Christ, s'expriment ici en une langue qui atteint la 'noble simplicité' d'un vrai classicisme chrétien.”

BIBLIOGRÁFIA

- Adamik, Tamás: Római irodalom a kezdetektől a Nyugatrómai Birodalom bukásáig. Pozsony: Kalligram, 2009.
- Adamik, Tamás: Vocabulary of Catullus' Poems. Hapax legomena as Vulgar Words = *Acta Antiqua* 59 (2019), 321–325.
- Buzna, Victor: *De hymnis Sancti Hilarii episcopi Pictaviensis*. Coloczae: 1911.
- Catullus versei. *Catulli Verosensis liber*. A szöveget gondozta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Adamik Tamás. *Auctores Latini XV*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1971.
- Doignon, Jean: *Hilarius von Poitiers = Reallexikon für Antike und Christentum*, Lieferung 114. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1989, 139–167.
- Dreves, Guido M.: *Das Hymnenbuch des hl. Hilarius = Zeitschrift für katholische Theologie*, 12 (1888).
- Fontaine, Jacques: *Naissance de la poésie dans l'occident chrétien. Esquisse d'une histoire de la poésie latine chrétienne du IIIe au VIe siècle*. Paris: Études Augustiniennes, 1981.
- Fontaine, Jacques: *Études sur la poésie latine tardive d'Ausone a Prudence*. Paris: Société d'Édition les Belles Lettres, 1980.
- Sancti Hilarii Pictaviensis episcopi Opera omnia. *Patrologia Latina X*. Reprográf kiadás: Turnhout: Brepols, 1991–1994.
- S. Hilarii episcopi Pictaviensis Opera. Pars quarta. Recensuit Alfredus Feder SJ. *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, 65. Vindobonae: Tempsky, 1916.
- S. Hilarii episcopi Pictaviensis Tractatus super Psalmos. Recensuit et commentario critico instruxit Antonius Zingerle. *Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, 22. Vindobonae: Tempsky, 1891.
- S. Hilarii Tractatus de Mysteriis et Hymni et S. Silviae Aquitanae Peregrinatio ad loca sancta quae inedita ex codice Arretino deprompsit Ioh. Franciscus Gamurrini. *Accedit Petri Diaconi Liber de locis sanctis*. Romae: 1887.
- Kannengiesser, Charles: *S. Hilaire de Poitiers = Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, Tome 7. 1969.
- Meyer, Wilhelm: *Die drei arezzaner Hymnen des Hilarius von Poitiers und Etwas über Rhythmus = Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-historische Klasse, Heft 3*. Berlin: Weidman'sche Buchhandlung, 1909.
- Zsolt Angela – Kovács Endre – Papp Árpád: *abecedarium = Világirodalmi Lexikon 1*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970, 14.
- Quintilianus, Marcus, Fabius: *Szónoklattan*. Fordította és a jegyzeteket összeállította Adamik Tamás, Csehy Zoltán, Gonda Attila, Kopeczky Rita, Krupp József, Polgár Anikó, Simon L. Zoltán, Tordai Éva. Szerkesztette Adamik Tamás. Pozsony: Kalligram, 2008.
- Schanz, Martin: *Geschichte der römischen Literatur*. IV., 1. München, 1904.